

ACCORDING TO EVLIYA CELEBI THE TURKS' PHILOSOPHY OF WORLD DOMINATION: GOLDEN APPLE

Muhsin Kadioğlu*

* Istanbul Technical University, Maritime Faculty, The Department of Maritime Transportation and Management Engineering, 34940 Tuzla / Istanbul, Turkey

E-mail: kadiogm@itu.edu.tr

Copyright © 2018 Muhsin Kadioğlu. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

According to well-known historians, since their known history, the Turks have the philosophy of world domination. There are different opinions about the emergence of this philosophy, which is called the Golden Apple.

Evliya Çelebi is one of the Turkish authors who gave the most detailed information on the subject of Golden Apple. In this article, the philosophy of Golden Apple investigated in Evliya Çelebi's Travel Book.

According to the information given by Evliya Çelebi, the name Golden Apple (Turkish: Kızılelma) was present both in Christians and in Muslims. Christians have called the cities which are extremely prosperous, and especially the domes adorned with gold, as "Golden Apple."

This article will be believed to contribute to a better understanding of the philosophy of Golden Apple, intercultural peace and uncovering the true meaning of concepts.

Keywords: Golden Apple, World domination, Turks' idea, Evliya Çelebi

Evliyâ Çelebi'ye Göre Türklerin Cihan Hâkimiyeti Ülküsü: Kızılelma

ÖZET

Bilinen tarihlerinden bu yana, Türklerin cihan hâkimiyeti ülküsüne sahip oldukları kabul edilmektedir. Kızılelma olarak adlandırılan bu mefkûrenin kaynağı konusunda farklı görüşler mevcuttur.

Kızılelma konusundaki en detaylı bilgileri veren Türk yazarlarından biri Evliyâ Çelebi'dir. Bu makalede, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Kızılelma ülküsü ile ilgili bilgiler çeşitli yönlerden incelenmiştir.

Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgilere göre "Kızılelma" şeklindeki adlandırma hem Hıristiyanlarda, hem de Müslümanlarda mevcuttu. Hıristiyanlar, son derece mamur olan şehirlerini ve özellikle dış cephesini altınlarla süsledikleri mabetlerini "Kızılelma" olarak adlandırmışlardır. Türkler ve Müslümanlar için "Kızılelma" bazen bir kale, şehir veya görkemli bir Hıristiyan mabedi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu makalenin Kızılelma ülküsünün daha iyi anlaşılmasına, kültürlerarası çatışma yerine barış idealine, kavramların gerçek anlamlarının ortaya çıkarılmasına katkıda bulunacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kızılelma, dünya hakimiyeti, Türk ülküsü, Evliyâ Çelebi

1. GİRİŞ

Kızılelma, İslam Ansiklopedisi'nde “Eski çağlardan beri Türk cihan hâkimiyeti idealini sembolik olarak ifade eden bir kavram”¹ olarak açıklanmaktadır. Türk Dil Kurumu'na ait internet sitesinde yer alan Büyük Türkçe Sözlük'te “Kızılelma, Osmanlılarca Roma ve Viyana kentleri için kullanılan simgesel bir ad” olarak tanımlanmıştır. Tanımın devamında ise, “biri Eski Roma İmparatorluğunun, öteki de Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunun başkenti olan bu kentleri ele geçirmek dünya egemenliği anlamına gelecekti. Kızılelma adının verilmesi ise eskiden Ayasofya önünde bulunan Jüstinyen heykelinde, imparatorun dünya egemenliği simgesi olarak avucunda tuttuğu yuvarlağın elmaya benzetilmesinden dolaydır” denilmektedir.

Türk Dil Kurumu'na ait Büyük Türkçe Sözlük'te Kızılelma'nın ikinci tanımı “yeryüzündeki bütün Türkleri birleştirip büyük bir imparatorluk kurmayı amaç olarak alan ülkü” olarak verilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren Kızılelma tabirinin nereden geldiği açıkça belirtilmeden “erişilmesi istenen ülkü, elde edilmesi amaçlanan muhayyel yer” anlamında kullanıldığını savunanlar vardır. Bazı tarihi metinlerde yer alan diyaloglara göre, Türklerin Kızılelma ile ilk defa karşılaşmaları hakkında farklı şeyler düşündürmektedir. .

Kızılelma kavramın içeriğini kavrayamayanlar, düz bir çeviri ile Kızılelma'yı İngilizce'ye “Red Apple” şeklinde çevirirler. Oysa Kızılelma'nın İngilizce'deki karşılığı “Golden Apple” yani “Altın Elma”dır. Kızılelma kavramı İtalyanca'da Mela d'oro, İspanyolca'da *Manzana dorada*², Portekizce'de *Pomo de ouro*³, Fince'de *Kultainen omena*⁴ Macarca'da ise *aranyalma* olarak adlandırılır.

2. EVLİYÂ ÇELEBİ'DE KIZILELMA

Evliyâ Çelebi, “Kızılelma” hakkında en fazla bilgi veren yazarlarımızdan biridir. Bu nedenle, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde geçen “Kızılelma” kavramlarını incelemek, kavramın manasını kavramak bakımından önem taşımaktadır. Bilindiği gibi Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 10 kitaptır. Bu kitapların her birinde geçen “Kızılelma” kelimeleri ve bu kelimelere verilen anlamlar incelenecektir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin birinci cildinde “Kızılelma” kelimesi 9 kere, “Budin Kızılelması” bir kere, “Kızılelma Kilisesi” bir defa geçmektedir.

İkinci ciltte “Kızılelma” kelimesi bir kere, “Budin Kızılelması” bir kere, “Kızılelma Kilisesi” bir defa “İrâk'a ve Kızılelma'ya çıkar” şeklinde geçmektedir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin birinci cildinde dokuz yerde “Kızılelma” ifadesi geçmektedir. “Kızılelma” ifadesinin farklı şekillerde, farklı yerler ve mekânlar için kullanıldığı görülmektedir. İlk ciltteki “Kızılelma” ifadelerinden birer defa kullanılan “Budin Kızılelması” ve “Kızılelma Kilisesi” ifadeleri Macaristan'la ilgilidir. Yine birer defa kullanılan “Taht-ı Kızılelma”, “Kubbe-i Kızılelma” ve “İşpanya Kızılelması” ifadeleri Roma'daki Vatikan ile ilgilidir. Çünkü Evliya Çelebi'nin kitabını kaleme aldığı yıllarda Roma İspanya Krallığı'nın yönetimindeydi. Roma'daki Vatikan merkezli faaliyet gösteren Papalık Devleti ise

¹ Gökyay, O. Ş (2002). “Kızılelma”, İslam Ansiklopedisi, c 25, s 559-561.

² es.wikipedia.org/wiki/Manzana_dorada

³ pt.wikipedia.org/wiki/Pomo_de_ouro

⁴ fi.wikipedia.org/wiki/Kultainen_omena

İspanya kontrolündeydi. Evliya Çelebi'nin Roma'daki kızılelmeden söz ederken “İşpanya Kızılelması” demesinin sebebi budur.

Bir defa kullanılan “Gazâ-yı Kızılelma-yı Alman Beç” ifadesi ise Viyana ile ilgilidir.

Seyehatnâme'nin ikinci ve beşinci cildinde sadece bir yerde “Kızılelma” ifadesi geçmektedir. Bu ciltte bahsedilen “Kızılelma” ifadesi Vatikan ile ilgilidir.

Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi'nin üçüncü cildinde “Kızılelma” ifadesi oldukça fazla kullanılmıştır. Bu ifadelerde Roma'daki Papalık Devleti kastedilerek dört defa “Kızılelma”

Harita 1. Avrupa Devletleri ve Osmanlı'nın 1650 yılındaki sınırları

ifadesi kullanılmıştır. Yine Roma'daki Papalık Devleti'ni kastederek iki defa “İşpaniye Kızılelması”, birer defa da “İşpaniye'de Medîne-i Kübrâ yanî Kızılelma”, “Kızılelma Roma'sı” ifadelerini kullanmıştır. Eserin üçüncü cildinde Viyana'dan, “Alaman Kızılelması” ve “Dâr-ı diyâr-ı Alaman-u Kızılelma” şeklinde iki defa bahsedilmiştir. Bu ciltte Macaristan Kızılelmaları “Budin Kızılelması”, “Macar Kızılelması Üstürgon” ve “Orta Macar Kızılelması İstolni-Belgrad” şeklinde birer defa gündeme getirilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi'nin dördüncü cildinde yer alan “Kızılelma”, “Kızılelma Câmisi”, “İşpaniye'de Kızılelma Deyri Kubbesi” ve “Kubbe-i Kızılelma” ifadeleri geçmektedir. Bu ifadelerin tamamı Roma ile ilgilidir(Harita 1).

Kızılelma bahsinin en fazla geçtiği bölüm altıncı cildir. Altıncı ciltte “Ungurus Kızılelması”, “Taht-ı çâsâr-ı Kızılelma-yı cây-ı amân”, “Dârü'l mülk-i Kızılelma-yı taht-ı Ungurus”, Kal'a-i Budun-ı Kızılelma-yı Ungurus”, “Sarây-ı Kızılelma-yı Budin”, “Câmii Kızılelma-yı kala-i Üstürgon”, “Kızılelma-yı Ungurus”, “Altun Kızılelma Toplar”ı, “Kala-i Budin Kızılelma-yı Ungurus” 2, “Kızılelma yı taht 1 Ungurus”, “Budin Kızılelması”, “Macar Kızılelması”, “Kızılelma-yı Ungurus”, Kızılelma 3 defa, “Erdelistân Kızılelması”, “Kızılelma kal'ası” 3 defa, “Kal'a-i Kızılelma, Budin Kızılelması Kralı”, “Orta Macar Kızılelması”, İkinci Tabaka İrim Papa-yı Kızılelma sâhibi”, “Kızılelma deyri”, “Orta Macar Kızılelması”, “Kızılelma-yı Üstürgon”, “câmi' i Kızılelma”, “Kızılelma-yı Orta Macar” gibi ifadelerle Macaristan Kızılelmalarından söz edilmiştir. Bunların yanında üç defa kullanılan “Kızılelma Camii”, sekiz

defa kullanılan “Kızılelma Sarâyı” gibi ifadelerle, yine Macaristan Kızılelmalarından bahsedilmiştir.

Yine altıncı ciltte birer defa kullanılan “Kızılelma”, “Kızılelma-yı atık”, ve “İşpanya’da Rim Papa Kızılelması” ifadeleriyle Roma’da bulunan Vatikan kastedilmiştir(Harita 2).

Söz konusu dönemde Avusturya Krallığı kontrolünde olan Kızılelmaları “Alaman Kızılelması” ve “Kızılelma yı Alaman” şeklinde dile getirildikten sonra bu bölgelerin ele geçirilmesi için yapılan savaşlar da “Alaman Kızılelma gazâsı” ve “Kızılelma cengi” gibi ifadelerle dile getirilmiştir.

Harita 2. Avrupa Devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1660 yılındaki sınırları

Kızılelma bahsinin en fazla geçtiği bölümlerden biri de yedinci cilttir. Yedinci ciltte 23 yerde “Kızılelma” ifadesi geçmektedir. Bu bölümde Macaristan’daki bir kiliseye neden Kızılelma denildiği de izah edilmiştir. “Kafiristan’daki Kızılelmaların sayısının altı olduğu bu bölümde belirtilmiştir.

Sekizinci ciltte iki yerde “kızıl elma” ifadesi geçer. Ancak bu ciltteki ifadeler meyve olarak elmalarla ilgilidir. Bunun dışında üç yerde daha “kızılelma” ifadesi geçer ki, bunlar semboliktir. “Süleyman Han Kızılelma’yı Alman üzre Beç’de gaza ederken” ifadesiyle günümüzde Viyana olarak adlandırdığımız şehri ele geçirmek için gaza ettiğini belirtmiştir.⁵

Yine sekizinci ciltte “Kızıltabya üzre bir küçücük kırmızı Kızılelma papası bayrağı dikilüp...”⁶ derken Vatikan Papazı bayrağından söz etmiştir.

Kandiye Kalesi’nin fethi sırasında kaleyi teslim eden Hıristiyanların anlattıklarını kayda geçerken “Kızılelma papası bu kadar zamân imdâd etmeyüp şimdi biz size kal’ayı verecek mahalde bu on pâre kadırğa ile papa bayrağın göndermiş. Papaya rağmen biz de anın bayrağın size karşı diküp top şenlikleri edüp anın bayrağıyla size kal’ayı vere deyü bayrak dikkik”⁷ ifadelerine yer vermiştir. Buradan da açıkça anlaşıldığına göre Kızılelma Papazı sadece bir din adamı değil; emrinde savaş gemileri olan biridir.

⁵ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2003)Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi, (Haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı, R. Dankoff), YK Yayınları, 8. Kitap, s 144, İstanbul.

⁶ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2003). *A.g.e.*, 8. Kitap, s 202, İstanbul.

⁷ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2003) *A.g.e.*, 8. Kitap, s 203, İstanbul.

Yine sekizinci ciltte “Santorini adasından atılan topların Kızılelma’da akis yarattığını”⁸ belirtirken de Vatikan’dan söz etmiştir.

Yine sekizinci ciltte Aynaroz’daki papazların Rûm’da ve Kızılelma’da ve Beç’de ve Prak’da ve bizim Atina şehrindekiler gibi gayet bilgili olduğunu belirtirken kullanmıştır.

Dokuzuncu ciltte iki yerde “Kızılelma” ifadesi geçmektedir.

Dokuzuncu ciltte ise Aya Moni manastırını anlatırken “Aya Moni manastırının benzerlerinin Kızıl Elma’da ve Beç tahtında İstifani ve Amıstırdam ve Kaşa şehri kiliseleri olduğunu” belirtmiştir.⁹ Ammâ bu deyre küffâr ı bedgirdâr ale'l-ittifâk var makedûrların sarf edüp bir gûne bâğ ı şükûfezâr, murgzâr, lâlezâr etmişler kim gûyâ kasr ı kayser i Rûm'dur. Zîrâ bu Aya Moniya deyrin Hazret i İsa havâriyyûnlarından Şem‘ûn ı Safâ binâ etmişdir. Bilâ-teşbih kıblesi hâlâ Kudüs i Şerîfedir, sâ’ir deyrler gibi cânib i şarka değildir. Ve bir halîfe i havâriyyûn anda medfûndur.

Harita 3. Avrupa Devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1670 yılındaki sınırları

Onuncu ciltte dört yerde Kızıl Elma kelimesi geçmektedir. İlk ifadede “vilâyet i Kızıl Elma devlet i Rim Papa” anlatılmaktadır. Rim Papa “cümle keferelerin başıdır” denilmek sureti ile Papalık devleti kastedilmektedir.¹⁰ Bu ifade “Vilâyet i Kızıl Elma Devlet i Papa” başlığında “Krallarına Papa derler” ifadesiyle netleştirilmiştir(Harita 3). Dokuzuncu, Onuncu bölümde de Hz. Muhammed’in doğduğu gece, Hıristiyanlığın geçersiz hale gelişinin sembolü olarak Hıristiyanlığın en gözde mabetlerinin çöktüğü anlatılır. Çöken mabetler içinde “Tâk ı Kısra ve Kızıl Elma” sıklıkla vurgulanmıştır.¹¹

Özellikle sol çevreler tarafından hemen her konuda görüşlerine başvurulanan “Yerasimos’a göre, Kızıl Elma temasını evrenselleştiren, 17. yüzyıl yazarı *Evliya Çelebi*’dir. *Evliya Çelebi*,

⁸ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2003) *A.g.e.*, 8. Kitap, s 250, İstanbul.

⁹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2005) *Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi*, (Haz. Y. Dağlı, S.A. Kahraman, R. Dankoff), YK Yayınları, 9. Kitap, s 64, İstanbul.

¹⁰ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2007) *Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi*, (Haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı, R. Dankoff), YK Yayınları, 10. Kitap, s 2, İstanbul.

¹¹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2007) *A.g.e.*, 10. Kitap, s 443, İstanbul.

Seyahatname'sinde, Osmanlı'nın 'Kızılelma'larını bir bir sayar" denildikten sonra bunlar, "Kuzey Kafkasya Kızıl Elması, Budin Kızıl Elması, Belgrad (İstolni) Kızıl Elması, Estergon (Estergom) Kızılelması, Viyana (Beç) Kızıl Elması, Roma Kızıl Elması, Köln Kızıl Elması. Hatta gelecekteki bazı Kızıl Elma'ların da işaretini verir: Prag, Paris, Kurtuba, Danimarka, Felemenk, Londra Kızıl Elmaları" şeklinde verilir.

Oysa Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde *Kuzey Kafkasya Kızıl Elması* gibi bir husus kesinlikle yoktur. Gelecekteki Kızılelmalar hakkında işaretler verdiği ise tamamen uydurmadan ibarettir. Çünkü Evliya Çelebi Kızılelmaları bir bir saymıştır.

18. ve 19. yüzyıl metinlerinde (yani 1826 tarihli Vak'ayı Hayriye'den sonraki dönemde de) Kızıl Elma hala Yeniçerilik ve Bektaşilikle ilişkilendirildiği de doğru değildir.

"Avusturyalı tarihçi, şarkiyatçı Hammer'e göre Eyüp Camii'ndeki geleneksel kılıç kuşanma töreninden sonra padişah Şehzade Camii'nin karşısında eski kışlalar önünden geçerken artık var olmayan Yeniçerileri şöyle selamlardı: "Kızıl Elma'da yine görüşeceğiz" şeklinde verilen bilgiler doğru değildir. Hammer'in kaleme aldığı Büyük Osmanlı Tarihi'nde "Kızılelma" bir yerde gelmektedir ve bu da elinizdeki esere alınmıştır.

Diplomat/tarihçi *Ahmed Resmi Efendi* başta olmak üzere bazı klasik tarihçilerce "Kızılelma" fikrinin Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş döneminin başlangıcında edebi bir motif olarak ortaya çıktığını savunurlar. Bu eserin Osmanlı Kaynaklarında Kızılelma" başlıklı bölümünde bu görüşün doğru olmadığı, kaynakları ile ortaya konulmuştur.

3. COĞRAFİ MEKÂN OLARAK KIZILELMA

Evliya Çelebi, "Kızılelma" kavramını sıklıkla kullanan ve bu hususta etraflı bilgiler veren Osmanlı aydınlarından biridir. *Evliya Çelebi*'nin meşhur Seyahatnâmesi'nde geçen şu ifadeler, Kızılelma'nın coğrafi bir mekân olduğunu gösterir:

"...Yanko ibn Mâdyân'ın nebîresinden Vezendon nâm bir pâdişâh-ı zîşân zuhûr edüp cihâna ferr ü şevket salup cemî'i memâlik i Rûm'a ve bilâd ı Frengistân ve Kızılelma'ya ve diyâr ı Alman'a ve Karaman ve Yûnâniyan'a ve Bahr i Rûm içre ve Ummân u Okyûnûs'da olan cümle cezâyirâta ve sâhil i bahreynde olan bi'l-cümle memâlik-i mahrûse kılâ'lara hükmü câri olup..."¹²

Bu ifadeden açıkça anlaşıldığına göre Kızılelma, tıpkı Almanya, Karaman ve adalar gibi coğrafi bir mekândır.

Evliya Çelebi'nin Ayasofya'nın yapılmasını anlattığı bölümde verdiği bilgilere göre de Kızılelma bir coğrafi mekândır. Bu coğrafi mekânın neresi olduğu ise, ifadesinde açıkça yer almaktadır. *Evliya Çelebi*, o dönemdeki olayları şöyle anlatıyor:

"...Bu binâ-yı azîm tâk-ı Kısra-misâl çârtâk pâyeleri mahalline dek tamam olup bir gecede mimar başı olan Ağnados gaip oldu. Ve Hazret-i Hızır dahi görünmedi. Meğer Ağnados mimar tebdîl i câme olup Kızılelma diyârına varup orada Rim Papa'nın izniyle bir deyr-i gama mübâşeret edüp anı dahi nısfına dek yedi yılda tamâm etti. Bir gece oradan ayrılıp yine İslâmbol'daki Fezendon Kırâlı'na geldi..."¹³

Buradaki "Kızılelma diyârına varıp orada Rim Papa'nın izniyle" ifadelerinden, "Kızılelma diyarı"nın *Rim Papa*'nın bulunduğu yer, yani Vatikan olduğu anlaşılıyor.

¹² Evliyâ Çelebi (1999). *A.g.e.*, 1. Cilt, s 16, İstanbul

¹³ Evliyâ Çelebi (2010). *A.g.e.*, 1. Cilt, s 54, İstanbul

Hikâyenin devamını *Evliya Çelebi* şöyle anlatıyor:

“Fezendon Kırallı’na gelüp anın kızı Ayasofya bânîsi Ay Sofya kıza gelüp mülâkât oldukda,
“Niçün benim deyrim nâ-tamâm birağup beni sâir kırallar mâbeyninde bed-nâm etdin” deyü
Ağnados mimâra bir hayli itâb u şitâb ederler.

Ağnados:

“Vallâhi bu makûle ağır binâ-yı azîm temelinde metânet bulmağičün kırk yıl sabr edüp
andan kubbeye mübâşeret etmek gerek. Ammâ ben yedi yıl gâib olup Kızılelma’da bir deyr i
azîm inşâ ettim. Yedi yılda anı nısfında birağup yine bunu tamam etmeğe geldim”¹⁴ der.

Harita 4. Avrupa Devletleri ve Osmanlı İmparatorluğu’nun 1680 yılındaki sınırları

Buradan anlaşıldığına göre, *Mimar Ağnados*, 7 yıl kayb olduğunda Kızılelma diyarına gitmiş, orada *Rim Papa*’nın izniyle büyük bir mabet inşa etmiş; daha sonra dönüp, yeniden İstanbul’a gelmiştir.

Buradaki ifadelerden de Kızılelma olarak *Rim Papa*’nın kontrolünde olan yerler anlaşılmaktadır. Yani, Kızılelma sadece Vatikan’daki Hıristiyanların en büyük mabedi değil; *Rim Papa* kontrolündeki yerlerdir (Harita 4).

Evliya Çelebi, Akka’ya ulaştığında Hz. *Salih*’in türbesini ziyaret etmiş, Hıristiyanlar Akka kalesini ele geçirdiklerinde *Hazret-i Salih*’in mezarındaki ceset kalıntılarını Kızılelma’ya götürmek istediklerini şöyle anlatmıştır:

“*Hazret-i Salih*’in cesedini kaldırıp İspaniye’de Medîne-i kübrâya yanî Kızılelma’ya götürmek murâd edindiklerinde derûn-ı kabrden bir sayha i elîm zâhir olup vaz’ ı yed eden küffârların cümlesi ol sayhadan helâk olup cümlesi İskender’in harâb olan sarâyı kurbunda medfûnlardır.”¹⁵

¹⁴ Evliyâ Çelebi (2010). *A.g.e.*, 1. Cilt, s 54, İstanbul

¹⁵ Evliyâ Çelebi (1999). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, III. Kitap, s 68-69, (Haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı), YK Yayınları, İstanbul

Evliya Çelebi, buradaki “*Medîne-i kübrâya yanî Kızılelma’ya...*” ifadesi ile İspanya Kızılelması’nı netleştirmiştir. “*Medine-i Kübra*” ifadesi ile “*Hıristiyanların Medinesi*” kastedilmiştir. Bu mekân hiç şüphesiz ki, Vatikan’dır.

Evliya Çelebi, büyük peygamberlerden *Hazret-i Uzeyr*’in kabrini ziyaret ettiğinde de Kızılelma’dan söz etmiştir. Bilindiği gibi *Hz. Üzeyir*, *Hz. Circis* gibi iki defa hayata gelip iki defa ölmüştür. Bu nedenle, her iki peygamberin de, iki kabri münevveri vardır. *Hz. Üzeyir*’in Yafa şehri dışındaki kabri münevveri İspanya kafirleri tarafından açılarak çıkartılmış ve Kızılelma’ya götürülmek istenmiştir. Bu sırada büyük bir deprem meydana gelince Askalan, Filistin, Remle ve Kalinseve şehirleri harap olmuş, içindeki kâfirler de helak olmuştur. Mısır padişahlarından *el-Melikü’l Kâmil* asrında İspanya kâfiri Kudüs’ü ele geçirmiştir. Bu işgal sırasında “*Hazret-i Uzeyr kabrine vaz’ı yed etmeğe cüret edemeyüp Hazret-i Uzeyr’in himârı üstühânların kabrinden çıkarmışlardır. Hâlâ himârın iki ön ayakları Nemse çesarının hazinesinde cevahir kutu ile himarın tırnakları cümle mücevher edüp hazînelerinde mahfûzdır. Kıç ayakları ise, İspaniyye Kızılelması’nın İrimpapa hazinesindedir.*”¹⁶

Bu ifadeden de anlaşıldığına göre, İspanya Kızılelması’nın Vatikan olduğu anlaşılmaktadır.

Evliya Çelebi, dokuzuncu gazâsı Hanya gazâsına gittiğinde “*yetmiş koldan çeng-i harbîler çalınup gülbâng i Muhammedîler çekilüp üç yaylım top u tüfenkler atılup tarrâkası evc-ı Irâk’a ve Kızılelma’ya çıkar*”¹⁷ derken yine Roma’yı kastetmiştir(Harita 5).

Harita 5. *Evliya Çelebi* döneminde İtalya’daki devletler ve Kızılelma olarak anılan Papalık Devleti

Evliya Çelebi’nin eserinde Edirne, rüyada görünen *Hz. Muhammed*’e atfen, “*Yunan kavminin ikinci tahtı, Alaman diyarının ve bilâd-ı Kızılelma’nın kapısı ve kilidi*” olarak tanımlanmaktadır.

Kızılelmaların fetihlerini verenin Rabb-i Sübbûh olduğunu hatırlatan *Evliya Çelebi*, “*... Macar Kızılelması Üsturgon ve Orta Macar Kızılelması İstolni-Belgrad feth oldu. Hudâ-yı*

¹⁶ *Evliyâ Çelebi* (1999). *A.g.e.* 3. Kitap, s 74, İstanbul

¹⁷ *Evliyâ Çelebi* (1998). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, II. Kitap, s 80, (Haz. . Kurşun, S. A. Kahraman, Y. Dağlı), YK Yayınları, İstanbul

Müte'âl İspaniye Kızılelması'nı da müyesser ide, âmîn, bi-hakkı Seyyidü'l-Mürselîn"¹⁸ şeklinde dua etmektedir.

Evliya Çelebi'nin "İnşaalâlu Teâlâ lafza-i Ganimî'de Kızılelma da feth olur" ifadelerinden, Kızılelmaların fethinin ne kadar önemli olduğu açıklıkla anlaşılmaktadır.

Sultan 1. Ahmet döneminde Derviş Mehmet Paşa'nın(?-1606) sadrazam oluşundan sonra, komşu devletlerdeki hissiyatı dile getirdiği bölümdeki ifadelerden de anlaşıldığına göre Kızılelma bir devlettir. Evliya Çelebi'nin ifadesi şöyledir:

"Derviş Mehemed Paşa sadriazam oldu, gıllu gış ve gıybetden müberrâ âlüfte-i âşüfte sâhib-i tab'u sâhib-i kerem kimesne olmağıla cümle ehl-i İslâmbol "Yâ Bâsıt" ismine mazhar oldu. Diyâr-ı İslâm'da olan ibâdullah-ı müslimîn bir güne inbîsâtda oldu. Giceleri kadr, gündüzleri nevrüz-ı Harzemşâhî oldu. Bizzât Acem şâhı, Kızılelma, Alaman ve Venedik gümrâhı ser-nigûn olup hâmûş-bâş oldular.¹⁹

Evliya Çelebi, bir başka bölümde "Vilâyeti Kızıl Elma Devleti Papa Krallarına Papa derler"²⁰ ifadesi ile Kızılelma olarak kendi dönemindeki Papalık Devleti'nin adlandırıldığını açıkça ortaya koymuştur.

Tanımının devamında ise Papalar ile ilgili fikir ve görüşlerini "Cümle deryada gezen karada canından bezen küffarların bilâ teşbih Hazreti İsa vekili müftileridir. Cümle milleti mesihkiye ana secde idüb itibar iderler. Amma garabet bunda kim riyazat perhiz ile ol kadar kadidi mahz olur kim can cismi murdarıddan çıkmağa bir seddi ramak kaldı dersen öyle. Böyle iken iki yüz sene muammer olur" şeklinde ifade etmiş ve sözlerini;

Hayf ana kim dam cehl içinde kalmışdır zebun mısrası ile tamamlamıştır.

4. MABED OLARAK KIZILELMA

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde "Kızılelma" dillere destan Hıristiyan mabedi olarak da anlatılır. Eserinin ilk cildinde Hıristiyanların meşhur mabedi "Kızılelma" şöyle anlatılmıştır:

"Cümleden biri bir âsâr-ı azîm etdi kim dillerde dâstân-ı dostân bir deyr-i ibret-nümâ idi. İsmine Erzâyil derlerdi. İslâmbol'un tâ vasatında iki Karaman mâbeyninde bir kenîse-i nâdirü'l-asr idi. İçinde papas ve kissis ve bitrîkden on iki bin dalâlet-âyîn müşrikîn ile mâl-â-mâl idi. Niçe yüz sene mamûr durup Hazret-i Risâlet-penâh saadetle rahm-ı mâderden müştak oldukları gece âteş-gede-i Nemrûd, Urfa şehri içre dâimâ çerâğân idi, söndü. Tâk-ı Kistrâ, Kızılelma deyri kubbesi, Ayasofya kubbesi, Kostantîn'in binâ etdüğü mezkûr Erzâyil kilisesi dahi esâsından münhedim oldu. Ba'de'l-feth Gâzî Mehemed Hân'ın yümn-i mukdimiyle Belde-i Tayyibe yanî şehri Kostantiniyye feth-u teshîre geldikde mezkûr deyrin esâsı üzre Sultân Mehemed Hân bir câmi binâ etmişdir. Hâlâ mabedgâh-ı müslimîndir."²¹

Hz. Muhammed doğduğu gece, Ayasofya'nın kubbesi çökmüştür. Bu anlatıma göre, Hz. Muhammed doğduğu gece, Hıristiyanların en büyük mabetlerinin her birinde büyük çökmeler görülmüş, hatta bazıları tümünden yıkılmıştır.

¹⁸ Evliyâ Çelebi (1999). *A.g.e.*, 3. Kitap, s 232, İstanbul

¹⁹ Evliyâ Çelebi (2010). *A.g.e.*, 3. Kitap, s 269.

²⁰ Evliyâ Çelebi (1938). *Evliyâ Çelebi Seyehatnamesi, Mısır-Sudan-Habeş (1672-1680)*, Onuncu Cilt, Devlet Basımevi, İstanbul.

²¹ Evliyâ Çelebi (2010). *A.g.e.*, 1. Kitap, s 20.

Aynı ifadeler, birkaç defa başka bölümlerde de tekrarlanmıştır. Tekrarlanan bilgilerin küçük ilavelerinden, Hz. Muhammed doğduğunda yıkılan Tâk-ı Kısra'nın Bağdâd'da olduğunu anlıyoruz.

“Badehu İskender'in vefatından 882 sene sonra Hâtemü'l-enbiyâ Muhammedü'l-Mustafâ mâh-ı Rebî'ü'l-evvel'in on ikinci İsneyn gecesi rahm ı mâderden saaadetle müştak olup dünyâya kadem basup âlemi münevver kıldığı mevsim-i nisanın yigirmisi idi. Hikmet-i Hudâ ol leyle-i mübârekte bütün Kâfiristân'da büyük bir zelzele oldu. Bağdâd'da tâk-ı Kısra, Kızılelma kubbesi ve Ayasofya kubbesi çöktü. Cümle âteş-gede-yı nâr-ı Nemrûd-ı merdûd sönüp niçe alâmetlerin ortaya çıkmasından anladılar ve “Muhammed dünyaya geldi” dediler.”²²

Buradaki ifadeden anlaşıldığına göre, “kubbesi çöken” Kızılelma büyük ve görkemli bir mabettir.

Bilindiği gibi Aziz Petrus Bazilikası veya San Pietro Bazilikası (Basilica di San Pietro in Vaticano) Roma'daki en büyük 4 bazilikadan ikincisidir. Vatikan'daki en gözde yapılardan ve kubbesi ile Roma'nın silüetindeki en önemli eserlerden biridir. 23.000 m² (2,3 ha) arazi üzerine kurulu olup, Hıristiyanlığın en büyük kilisesidir ve 60 bin kişilik kapasiteye sahiptir.

Bir başka bölümdeki, *“dağlarda olan mesîregâh kenîselerin cümlesinden mükellef ve mamûru şehrin cenûbunda iki saat baîd dağlar içinde Aya Moni manastırı kâbilü's seyr bir deyr-i mamûrdur kim misli Kızıl Elma'da ve Beç tahtında İstifani ve Amıstırdam ve Kaşa şehri kiliseleri ola”²³* ifadelerinden de “Kızılelma” ile kastedilenin mamur ve seyirlik kilise olduğu açıkça anlaşılıyor.

Evliya Çelebi'nin Ayasofya'yı anlattığı bölümde ise Kızılelma, coğrafi bir mekân olarak ifade edilmiş olsa da, asıl kastedilen Vatikan'daki katedraldir. Çelebi'nin *“Ayasofya'yı binâ eden Ay Sofya'nın mummyasının fevkindeki amûd-ı sağîrlerin tâkı üzre bir mermer kitâbe içre Kudüs-i Şerîf'in kible-i kadîm olduğu tasvîr olunmuşdur. İçi cevâhir-i gûnâ-gûn ile mâl-â-mâldır. Ammâ bu dahi mutalsamdır kimse vaz'ı yed etmeğe cür'et edemez. Bu mahalde bir sebiz-gûn amûd-ı ibret-nümûn vardır. O amûd üzerinde, elinde beyza-i fâhte bir şeb-çerâğ olan Meryem Ana timsâli vardı. Her şeb, bu şeb-çerâğın şulesi camiye münevver ederdi. Bu dahi Risâlet-penâh'ın mevlûdu gecesi ser-nigûn olup hâlâ ol şeb-çerâğ Kızılelma'dadır. Anıniçün Kızılelma derler kim Ayasofya'dan gitmişdir. Zirâ İspanya küffârı bir iki kerre İslâmbol'u istîlâ*

Resim 1. Katolik Hıristiyanların merkezi mabedi Vatikan'daki San Pietro Bazilikası

²² Evliyâ Çelebi (1998). A.g.e. I. Kitap, s 54.

²³ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî(2005)Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi, IX. Kitap, s 63, (Haz. Y. Dağlı, S.A. Kahraman, R. Dankoff), YK Yayınları, İstanbul

etmiştir. Anıñın ol beyza İspanya elinde kalmıştır”²⁴ ifadelerinden Ayasofya’dan götürülen kandillerin Vatikan katedralinde olduğunu anlıyoruz.

Evliya Çelebi’nin “İspanya elinde” demiş olmasını yadırgamamak gerekir. Çünkü o devrede Vatikan, İspanya kontrolüne girmişti. Bahsedilen Kızılelma’nın büyük bir kilise olduğu şu ifadeden tekrar anlaşılabilir:

“Bizzât Hazret-i Risâlet-penâh İskender-i Zülkarneyn vefâtı târîhinden sonra 882 senede saâdetle rahm-i mâderden müştak olup vücûd-ı nâzenîni dünyâyâ kadem basdığı dem mevsim-i Nisân’ın yigirmisinde mâh-ı Rebî’ü’l-evvel’in on ikinci gece isneyn gecesi zuhûra geldikde âlemi münevver kılup vech-i arzda cemî’i esnâmlar sernigün oldular. Ve cümle âteşgedeler sönüp tâk-ı Kistrâ ve kubbe-i Ayasofya ve Kızıl Elma kubbesi ve cümle deyr-i dünyâ deyyâr bir diyârda kalmayup münhedim olup bu beyt-i şerîfi üzre bir yeşil bulut sâyebân oldu. Tâ müddet-i medîde altmış üç sene ömr-i nâzenînlerinde ol bulut Hazret-i Risâlet üzre sâyebân idi. Her ne cânibe müteveccih ola ol ebr-i ahzar bile revâne olurdu ve Hazretin sâyesi zemîne düşmezdi.”²⁵

Kızılelma’nın kilise olduğuna dair bir başka kanıt, şu ifadelerdir: “Hazreti Risalet tevellüd itdikleri gice isneyn gicesi Tak Kesra ve Kızıl Elma ve kubbei âli münhedim olmuştur. Zira bir zaman Kaffah nebidi bu cami put hane idi. Ve nice bin düvelden geru kalmış bina-yı kadimdir.”²⁶

5. SONUÇ

Turdu Han’ın 598 yılında Bizans İmparatoru Maurikianur’a gönderdiği mektupta “Dünyada yedi iklimin efendisi ve yedi ırkın kağanı...” ifadesini kullanması, Tuna Bulgarları lideri Melemir Han’ın kendisini “Tanrı tarafından gönderilmiş Tanrı’ya benzer Melemir Han...” tanımı ile kendisi kadar, Türk milletini de tanımlamıştı.

Bilge Kağan’ın; “Tanrı irade ettiği için tahta oturdum; dört yandaki milletleri nizama soktum” şeklindeki sözlerinden anlaşıldığına göre Türkler, Tanrı’nın dünya hâkimiyetini kendilerine ihsan ettiğine inanıyorlardı.

Kızılelma ülküsünün, Hazar Denizi’nin doğusundan gelen Oğuzların, Hazar kağanının ipek çadırının üzerinde hâkimiyetin ifadesi olarak bulunan altın topa “Kızılelma” adını verdikleri ve bu topu ele geçirmeyi hedefledikleri ortaya konulmuştur.

Bu inanç, Türklerin İslâmîyet’i kabul etmelerinden sonra da “cihan hâkimiyeti” şeklinde devam etmiştir.

Hız Muhammed’in; “Horasan’da Arap olmayan, güzel yüzlü hâkim bir insan zuhur edecek; onun adı da benimki gibi Muhammed olacak ve Büveyhilerin baskısına son verecektir. Horasan’dan Büyük Dervazat’a kadar fetihler yapacak. Irak, İran ve Mekke hutbelerinde adı okunacaktır” mealindeki hadis ile “Türkler size dokunmadıkça siz de onlara dokunmayınız” mealindeki hadisler, Türklerin “Cihan Hâkimiyeti” ülküsünü sürdürmelerinde önemli olmuştur.

“Oğuz Kağan, hâkimiyetin sembolü olarak altın evini kurar, altın evin kurulmasından sonra sefere çıkar. Bunlardan ilki Hint seferidir. Hint ve Çin ülkelerini topraklarına katan Oğuz

²⁴ Evliyâ Çelebi (1998). *A.g.e.*, I. Kitap, s 56.

²⁵ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zillî(2005) *A.g.e.*, IX. Kitap, s 382

²⁶ Evliya Çelebi (1938).*Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Mısır-Sudan-Habeş (1672-1680), Onuncu Cilt, s 875, Devlet Basımevi, İstanbul.*

Han'ın elde etmek istediği Pekin Kızılelması'dır. Tarihçiler Çin'in (Pekin) Kızılelma olarak telâkki edildiği konusunda ittifak etmişlerdir.”

Türk-İslâm mefkûresinde İstanbul, rakip dinin kalesi idi. İstanbul, Hıristiyanlık tarihinde Kudüs, İskenderiye, Antakya ve Roma gibi Havârîler tarafından ziyaret edilip kilise kurulan ve bu sebeple de kutsiyet kazanan bir şehir olmadığından dinî değil siyasî bir ehemmiyet taşıyordu. Hâlbuki Hazreti Muhammed'in hadisleri, Kur'an'ın işaretleri ve sahabeden bir zatın metfun bulunması sayesinde İslâmiyet nazarında mukaddes bir belde hüviyetini kazanmıştır. İstanbul, İslam sayesinde Hıristiyanlıkta mevcut olmayan bir kutsiyete bürünmüştü. Bu sebeple Emevî ve Abbasî halifeleri, Selçuklu ve Osmanlı Türk sultanları İstanbul'u ele geçirme azminde olmuşlardı.

Türkler, tarihsel temeli olan Türk cihan hâkimiyeti mefkûresini İslam'ın yayılma, genişleme ve fetih ideolojisi ile birleştirme başarısını göstermiş; böylece Türklüğün ve İslam'ın hedefi aynı olmuştu. İstanbul'un fethi de, cihan hâkimiyetine uzanan yolun ilk önemli merhalesiydi.

Türk siyaset ve fikir adamları arasında gelişen bu milli ve İslâmî mefkûre, “Kızılelma” adıyla yayılmıştır.

Türklerde ve İslam'da mevcut olan “Dünya'ya nizam verme ülküsü” belki de, Ayasofya'nın önündeki bir sütun üzerinde, at üstünde bulunan *Justinianus* heykelinin bir elinde tuttuğu kıvılcık küreye verilen “Kızılelma” adıyla da özdeşleşmiştir. Hatta bu heykele ilişkin anlatılan efsaneler, “Kızılelma” ülküsünün somutlaşmasına katkıda bulunmuş da olabilir. Çünkü Justinianus'un heykelinin elinde altından büyük bir elma olup sağ eliyle de, hedef olarak Kudüs'ü ve Müslümanları gösteriyordu. Hıristiyan yazarlar tarafından da kabul edilen bu sembolizm, Türklerin ve Müslümanların Bizans'ı ortadan kaldırmayı düşünmesi için yeterli bir sebepti. Sözü edilen devrede “tılsım”lara olan inanç son derece kuvvetliydi. *Justinianus*'un elinde tuttuğu küre imparatorun dünyayı elinde tuttuğuna delâlet ediyordu ve üzerinde “Cihan hâkimiyeti” tılsımının yazılarını vardı. Öyleyse, dünya hâkimiyeti için bu tılsımı ele geçirmek elbette önemli bir hedefti. Bizans İmparatorluğu'na uğur getirdiğine inanılan bu kıvılcık kürenin düşmesi, Bizans İmparatorluğu'nda ne kadar moral çöküntüsü yarattıysa, İstanbul'un fethedilmesini ana stratejik hedeflerden biri olarak gösteren İslam Peygamberi'nin övgüsüne mazhar olma motivasyonu da o denli güçlenmişti. Üstelik İstanbul'da Bizans İmparatorluğu'nun sonunun geldiğine dair inanç pekişmesi, Türkler ve Müslümanlar tarafından memnuniyetle karşılanmış olmalıdır.

Dünya hâkimiyetini temsil eden bu heykelin Anadolu'yu gösterdiğine ve imparator Justinianus'un “beni yıkacak kimsenin buradan gelecektir” dediğine rivayetin ortaya çıkması, Bizans'ta çok ciddi bir manevi çöküntü yaratmıştı.

Evliya Çelebi Hazreti Muhammed'in doğumunda Müslüman olmayanların mabetlerindeki ateşlerin sönmesinden, Tâk-ı Kisrâ'nın sukutundan, Hıristiyan mabetlerinden kubbesi çökenleri ve tümünden yıkılanları anlatır. Evliya Çelebi, İstanbul'dan Kızılelma olarak söz etmemektedir. Ancak İstanbul'un “Kızılelma” olarak tanımlandığı kesin olmalıdır.

İstanbul'un fethinden sonra İslam-Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi olan Kızılelma olarak Roma'daki St. Pierre Kilisesi olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul'un ele geçirilmesiyle zirveye erişen fetih ruhu, hedefini Katolik dünyasının merkezi olarak belirlemiştir. Dolayısıyla, Fatih Sultan Mehmet'in emriyle Ortanto'ya çıkan Türk askerlerinin ana hedefinin Roma olduğunu kestirmek güç olmasa gerektir.

Yavuz Sultan Selim ise, Batı'ya karşı yapılacak seferlerin başarılı olabilmesi için doğunun güvence altına alınması gerektiğine inanmıştı. Sultan Süleyman döneminde Kızılirma ülküsünün revaçta olduğunu anlıyoruz. Sultan Süleyman, büyük dedesi Fatih döneminde İtalya'ya gemilerle çıkartma yapılmasına rağmen, İtalya'daki devletlerle olan savaşında benzer bir çıkartma denememiştir. Oysa Sultan Süleyman dönemindeki Osmanlı donanması Fatih dönemindekine göre çok daha güçlüydü. Sultan Süleyman, Haçlı İttifakı'nın merkez üssü olan Vatikan Papalığına (Rım Papa) hâkim olabilmek için karada hakimiyet kurmayı öncelikli olarak görmüştür. Sultan Süleyman'ın stratejik görüşüne göre Alman İmparatorluğu ve onun merkez şehirlerinden Beç (Viyana) şehri alınmadan Roma'yı elde etmek mümkün değildi. Bu suretle, Türklerin Beç Kızılirması teşekkül ettiği görüşü doğru değildir. Doğu Roma'nın başkenti İstanbul'un fethedilmesinden sonra Hıristiyan âleminin merkezi kadar diğer önemli mabetleri Kızılirma idi. Bunu anlamak için rüyasına giren Hz. Ebubekir'in Sultan Süleyman'a söylediklerini hatırlamak gereklidir.

Alman Kızılirma'sı Beç(Viyana) şehrinin alınamaması, Viyana'nın "Kızılirma şeddi" olarak adlandırılmasına yol açmıştır. *Evliya Çelebi*'ye göre "cemi Macar, Nemçe (Alman), Lâtin ve Yunan tarihlerinde Beç Kızılirma'sını ve Rım Papa (Roma) Kızılirma'sını Osmanlıların alacağı belirtilmiştir."

Kanunî Sultan Süleyman Beç'i muhasara ettikten sonra fiziki olarak fethedemedi ama manevi olarak fethetti. Çünkü Viyana'daki meşhur katedralin tepesine konulması için bir üzerinden ay ve yıldız bulunan "altın top" yolladı. Bu altın top, 1689 yılına kadar Viyana'daki katedralin tepesinde kaldı. Sultan Süleyman'ın "alametim olsun" diye kilisenin tepesine altın top koydurmayı başarması manevi fethin gerçekleştiğinin kanıtıdır.

Sultan 3. Selim zamanında *Nizâm-ı Cedîd* kurulduğunda konumunu muhafaza etmek isteyen yeniçeriler "Hemen bize düşman gösterebilir; dal-kılıç olup düşmanı harap ederiz, Kızılirmaya dek gideriz" demek sureti ile büyük ideali kendilerinin başaracağı iddiasını dile getirmişlerdi.

Bu ananın, Kırım yolu ile, Şimal Türklerine de geçip Kremlin'i hedef tuttuğu anlaşılıyor.

9. asırda yaşayan *Futûh-i Mısır*'ın yazarı *İbn Abd ul-Hakem*'in belirttiğine göre İstanbul'dan sonra Roma'nın da Müslümanların eline geçeceğine dair hadisler de vardır.

Kızılirma'yı "Üzerinde düşünülürken uzaklaşan ancak uzaklaştığı oranda cazibesi artan idealler veya hayallerdir" şeklinde izah edenlerin Kızılirma'yı anlamadıkları ve anlamlandıramadıkları açıktır.

Özellikle Oğuz Türkleri arasında cihan hâkimiyetinin sembolü olan Kızılirma mefkûresi, bazen Hıristiyan ülkelerde elde edilmesi gereken bir şehir, bazen bir kale, bazen başkent, bazen Hıristiyan mabetleri üzerine konulmuş, som altından yapılmış kızıl renkli altın bir yuvarlak top, bazen de bütün bu unsurların toplamı olarak ortaya çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- Gökyay, O. Ş (2002). "Kızılirma", İslam Ansiklopedisi, c 25, s 559-561.
- Evliyâ Çelebi (1998). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, II. Kitap, s 80, (Haz. . Kurşun, S. A. Kahraman, Y. Dağlı), YK Yayınları, İstanbul
- Evliyâ Çelebi (1999). Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, III. Kitap, s 68-69, (Haz. S. A. Kahraman, Y. Dağlı), YK Yayınları, İstanbul.

- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî(2003)Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi, (Haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı, R. Dankoff), YK Yayınları, 8. Kitap, s 144, İstanbul.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî(2005)Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi, (Haz. Y. Dağlı, S.A. Kahraman, R. Dankoff), YK Yayınları, 9. Kitap, s 64, İstanbul.
- Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemed Zıllî(2007)Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi, (Haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı, R. Dankoff), YK Yayınları, 10. Kitap, s 2, İstanbul.
- Evliya Çelebi (1938).Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Mısır-Sudan-Habeş (1672-1680), Onuncu Cilt, s 875, Devlet Basımevi, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- es.wikipedia.org/wiki/Manzana_dorada Erişim Tarihi 11.03.2018
- pt.wikipedia.org/wiki/Pomo_de_ouro Erişim Tarihi 13.03.2018
- fi.wikipedia.org/wiki/Kultainen_omena Erişim Tarihi 16.03.2018